

Asia Hautamuistomerkin kuvaaminen kirjaan

Hakija A

Annettu 3.3.2009

Tiivistelmä *Tekijänoikeudella suojattujen hautamuistomerkkien ja niihin sisältyvien patsaiden valokuvaaminen kirjaan ja niiden levittäminen kirjaan sisältyvänä yleisölle edellytti tekijän lupaa. Lupaa ei kuitenkaan tarvita, jos käyttö on sallittua tekijänoikeuden rajoitussäännöksen nojalla.*

LAUSUNTOPYYNTÖ

A (jäljempänä hakija) on pyytänyt tekijänoikeusneuvoston lausuntoa hautamuistomerkin tekijänoikeudesta ja niiden kuvaamisesta julkaistavaan kirjaan.

Selostus asiasta

Hakijan tarkoituksena on julkaista kirja hautamuistomerkeistä. Kirjassa tullaan esittämään Turun arkkihiippakunnan Vehmaan rovastikunnan hautausmailla olevia muistomerkkejä, jotka ajallisesti ajoittuvat 1800-luvun alusta 1920-luvulle asti. Joissakin muistomerkeissä on myös jälkepäin kuolleiden henkilöiden nimi, syntymä- ja kuolinaika.

Yhdessäkään muistomerkeissä, josta kuva tultaisiin esittämään, ei ole signeerausta. Hakija kysyy, onko mahdollista julkaista siitä kuva ilman tekijän ja suunnittelijan lupaa, vaikka heidän kuolemastaan ei olisi kulunut vielä 70 vuotta.

Hakija on liittänyt lausuntopyyntöönsä esimerkit kahdeksasta hautamuistomerkeistä.

Lisäksi hakija kysyy, onko mahdollista julkaista yleiskuva hautausmaalta, jossa on mukana uusi hautamuistomerkki.

Hakija tiedustelee myös mahdollisuudesta julkaista kuva ilman hautamuistomerkin haltijan (omainen) lupaa. Valtaosa muistomerkeistä on niin vanhoja, ettei omaisia enää ole.

TEKIJÄNOIKEUSNEUVOSTON LAUSUNTO

Tekijänoikeuslain 55 §:n mukaan tekijänoikeusneuvosto antaa lausuntoja tekijänoikeuslain soveltamisesta. Näiden lausuntojen luonne ei ole sitova.

Tekijänoikeudesta

Tekijänoikeuslain (TekijäL, 404/1961) 1 §:n mukaan sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on tekijänoikeus teokseen. TekijäL 1 § sisältää esimerkkiluettelon tekijänoikeussuojaa saavista teostyypeistä. Tekijänoikeuden kohteena voi olla kuvataiteen teos kuten maalaus, piirros tai kuvanveistos.

Tekijänoikeudessa teoksella tarkoitetaan luonnollisen henkilön henkisen luomistyön tulosta. Teokselta edellytetään, että sitä voidaan pitää tekijänsä itsenäisen luovan työn omaperäisenä tuloksena. Tällöin se niin sanotusti ylittää teoskynnyksen eli saavuttaa teostason. Suojan edellytyksenä ei ole muita erityisiä vaatimuksia. Ratkaisu teoskynnyksen ylittymisestä tehdään tapauskohtaisella harkinnalla. Tavanomaisena arviointikriteerinä on pidetty sitä, voisiko kukaan muu samaan työhön ryhtyessään päätyä samanlaiseen lopputulokseen.

Tekijänoikeus suojaa sekä teosta kokonaisuutena että sellaista teoksen osaa, jota muusta teoksesta irrallaan tarkasteltuna voidaan pitää tekijänsä luovan työn omaperäisenä tuloksena.

Tekijän taloudellisista oikeuksista säädetään TekijäL 2 §:ssä. TekijäL 2 §:n 1 momentin mukaan tekijänoikeus tuottaa, TekijäL 2 luvussa säädetyn rajoituksen, yksinomaisen oikeuden määrätä teoksesta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin, muuttamattomana tai muutettuna, käännöksenä tai muunnelmana, toisessa kirjallisuus- tai taidelajissa taikka toista tekotapaa käyttäen.

TekijäL 2 §:n 2 momentin mukaan kappaleen valmistamisena pidetään sen valmistamista kokonaan tai osittain, suoraan tai välillisesti, tilapäisesti tai pysyvästi sekä millä keinoilla ja missä muodossa tahansa. Kappaleen valmistamisena pidetään myös teoksen siirtämistä laitteeseen, jolla se voidaan toisintaa.

Kappaleen valmistamista kuvataiteen teoksesta on esimerkiksi sen valokuvaaminen. Kuvataiteen teos saatetaan yleisön saataviin esimerkiksi kun siitä otettu valokuva levitetään yleisölle kirjan osana.

Tekijän moraalisisista oikeuksista säädetään TekijäL 3 §:ssä. TekijäL 3 §:n 1 momentin mukaan tekijä on ilmoitettava hyvän tavan mukaisesti, kun teoksesta valmistetaan kappale tai teos kokonaan tai osittain saatetaan yleisön saataviin. Säännöksen 2 momentin mukaan teosta älköön muutettako tekijän kirjallista tai taiteellista arvoa tahi omalaatuisuutta loukkaavalla

tavalla älköönkä sitä myöskään saatettako yleisön saataviin tekijää sanotuvin tavoin loukkaavassa muodossa tai yhteydessä.

Tekijänoikeus on TekijäL 43 §:n mukaan voimassa, kunnes 70 vuotta on kulunut tekijän, tai jos kysymys on kahden tai useamman yhdessä luomasta teoksesta, viimeksi kuolleen tekijän kuolinvuodesta.

TekijäL 8 §:n mukaan teos katsotaan julkistetuksi, kun se luvallisesti on saatettu yleisön saataviin. Julkaistuksi teos katsotaan, kun sen kappaleita tekijän suostumuksella on saatettu kauppaan tai muutoin levitetty yleisön keskuuteen.

Tekijänoikeuden rajoituksista

Tekijän yksinomaista oikeutta määrätä teoksesta on rajoitettu TekijäL 2 luvun säännöksillä.

Tekijänoikeuden rajoituksen nojalla valmistetun kappaleen saa rajoituksen mukaisessa tarkoituksessa levittää yleisölle esimerkiksi kirjaan sisältyvänä (TekijäL 11 § 3 mom.).

TekijäL 25 ja 25 a §:iin sisältyy taideteosten käyttämistä koskevia erityisiä rajoitussäännöksiä.

TekijäL 25 a § 3 momentin mukaan taideteoksen kuvaaminen on sallittua, jos teos on pysyvästi sijoitettu julkiselle paikalle tai sen välittömään läheisyyteen. Jos taideteos on kuvan pääaihe, kuvaa ei saa käyttää ansiotarkoituksessa. Tekstiin liittyvän kuvan saa kuitenkin ottaa sanomalehteen tai aikakauskirjaan.

Tekijänoikeuslain esitöiden (HE 287/1994 vp. s 30-31) mukaan kuvaamisella tarkoitetaan TekijäL 25 a §:ssä piirtämistä, valokuvaamista ja vastaavia kaksiulotteisia kappaleen valmistustapoja. Säännöksen nojalla valmistettuja kuvia ja niistä valmistettuja paino- ja muita tuotteita saa vapaasti levittää yleisölle. Säännöksen nojalla on sallittua kuvata taideteos esimerkiksi osana kaupunkikuvaa.

TekijäL 25 § 1 momentin mukaan julkistetuista taideteoksista saa ottaa tekstiin liittyviä kuvia:

- 1) arvostelevaan tai tieteelliseen esitykseen; sekä
- 2) sanomalehteen tai aikakauskirjaan selostettaessa päiväntapahtumaa, edellyttäen ettei teosta ole valmistettu sanomalehdessä tai aikakauskirjassa toisinnettavaksi.

TekijäL 25 § 2 momentin mukaan kun taideteoksen kappale on tekijän suostumuksella myyty tai muutoin pysyvästi luovutettu, taideteoksen saa

sisällyttää valokuvaan, elokuvaan tai televisio-ohjelmaan, jos toisintamisella on valokuvassa, elokuvassa tai televisio-ohjelmassa toisarvoinen merkitys. TekijäL 25 § 2 momentissa säädetyn toisintamisen toisarvoisuutta arvioitaessa on säännöksen esitöiden mukaan (HE 287/1994 vp. s. 74) kiinnitettävä huomiota valokuvan kokonaisvaikutelmaan ja taideteoksen kuvauksen tarkoitukseen. Lupaa ei yleensä tarvita, jos taideteos näkyy taustalla tai se on muutoin toisarvoisessa merkityksessä kuvan kokonaisuuden kannalta.

TekijäL 22 §:ssä säädetyn sitaattisäännöksen mukaan julkistetusta teoksesta on lupa hyvän tavan mukaisesti ottaa lainauksia tarkoituksen edellyttämässä laajuudessa.

Oikeuskirjallisuudessa on TekijäL 22 §:ssä tarkoitetun hyvän tavan mukaisuuden katsottu edellyttävän, että siteeraus on apuna henkisessä luomistyössä (T.M. Kivimäki, "Uudet tekijänoikeus- ja valokuvauslait" Porvoo 1966 s. 85). Lainauksella tulee olla asiallinen yhteys siteeraajan teokseen. Sitaatin on täytettävä niin kutsuttu vetoomusfunktio, millä tarkoitetaan sitä, että sitaatin käyttämisellä on oltava jokin perusteltu syy sen kirjoituksen tai muun kokonaisuuden kannalta, johon sitaatti on liitetty.

Hyväksyttävänä tarkoituksina lainaamiselle on pidetty esimerkiksi omien ajatusten ja näkemysten perustelemista sekä asian havainnollistamista ja selkeyttämistä. Lainaaminen tulee myös kyseeseen kritisoitaessa toisen tekijän näkemyksiä. Sallittua ei ole pelkistä sitaateista muodostuvien kokonaisuuksien tekeminen.

Tekijän nimi ja lähde on mainittava siinä laajuudessa ja sillä tavoin kuin hyvä tapa vaatii, kun teosta käytetään rajoitussäännöksen nojalla (TekijäL 11 § 2 mom.).

Tekijänoikeusneuvosto on käsitellyt kuvataiteen teosten valokuvaamista lausunnoissaan TN 2002:6, TN 1998:18 ja TN 1997:1.

Vastaukset esitettyihin kysymyksiin

Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että ollakseen tekijänoikeudella suojattu teos, hautamuistomerkin on ylitettävä teoskynnys eli yllettävä teostasoon. Hautamuistomerkin on siten oltava henkisen luomistyön itsenäinen ja omaperäinen tulos. Teoskynnyksen katsotaan yleensä ylittyvän, jos voidaan olettaa, ettei kukaan muu vastaavaan työhön ryhtyessään olisi päätenyt samanlaiseen lopputulokseen. Tekijän signeeraus tai sen puuttuminen ei vaikuta tekijänoikeuden syntymiseen.

Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että yleisen tason kysymykseen siitä, ylittyykö teoskynnys lausuntopyynnössä tarkoitettujen

hautamuistomerkkien kaltaisissa tapauksissa, ei voida varmuudella vastata. Kysymys hautamuistomerkin teostasosta on ratkaistava yksittäistapauksittain hautamuistomerkin ilmenemismuotoa kokonaisuutena tarkastellen. Esimerkiksi kuvassa 7 olevaa Zachariessenien hautamuistomerkkiä on tekijänoikeusneuvoston käsityksen mukaan pidettävä siinä määrin itsenäisenä ja omaperäisenä, että siihen kohdistuu TekijäL 1 §:n mukainen tekijänoikeus.

Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että tekijänoikeudella suojattujen hautamuistomerkkien tai niissä olevien patsaiden valokuvaaminen kirjaan ja niiden levittäminen kirjaan sisältyvänä yleisölle edellyttää hautamuistomerkin tai patsaan tekijän lupaa. Tekijä on henkilö, joka on luonut teoksen.

Tekijän lupaa ei kuitenkaan tarvita, jos tekijänoikeuden voimassaoloaika on TekijäL 43 §:n mukaisesti lakannut.

Tekijän lupaa ei myöskään tarvita, jos käyttö on sallittua jonkin tekijänoikeuden rajoitussäännöksen nojalla. Rajoitussäännöksen nojalla otetun valokuvan saa rajoituksen mukaisessa tarkoituksessa levittää yleisölle esimerkiksi kirjaan sisältyvänä.

TekijäL 25 §

TekijäL 25 §:ssä säädetään muun ohella taideteoksen kuvaamisesta arvostelevaan tai tieteelliseen esitykseen sekä taideteoksen sisällyttämisestä valokuvaan. Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että lausuntopyynnössä tarkoitettua tekijänoikeudella suojatusta hautamuistomerkistä tai patsaasta voidaan ottaa tekstiin liittyviä kuvia arvostelevaan tai tieteelliseen esitykseen.

TekijäL 25 a § 3 momentti

TekijäL 25 a § 3 momentissa säädetään julkiselle paikalle sijoitettujen taideteosten kuvaamisesta. Lausuntopyynnössä tarkoitettut hautamuistomerkit ja niissä olevat patsaat on pysyvästi sijoitettu yleisölle avoimelle hautausmaalle, joka on TekijäL 25 a § 3 momentissa tarkoitettu julkinen paikka.

Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että lausuntopyynnössä tarkoitettu tekijänoikeudella suojattu hautamuistomerkki tai patsas voidaan kuvata TekijäL 25 a §:n nojalla. Kuvia, joissa hautamuistomerkki tai patsas on kuvan pääaihe, ei saa käyttää ansiotarkoituksessa esimerkiksi osana kaupallisesti levitettävää kirjaa.

TekijäL 25 a §:n mukaisesti voidaan myös julkaista yleiskuva hautausmaasta, vaikka kuvaan sisältyisikin tekijänoikeudella suojattuja teoksia.

TekijäL 22 §

Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että TekijäL 22 §:n sitaatteja koskeva säännös voi tulla sovellettavaksi lausuntopyynnössä tarkoitettujen tekijänoikeudella suojattujen hautamuistomerkkien tai patsaiden kuvaamiseen kirjassa julkaistavaksi. Sitaatti voidaan ottaa myös ansiotarkoituksessa julkaistavaan kirjaan. Se, onko sitaatti otettu hyvän tavan mukaisesti ja tarkoituksen edellyttämässä laajuudessa, ratkaistaan yksittäistapauksittain.

Yhteenveto

Edellä selostetun perusteella voidaan todeta, että se, tarvitaanko tekijänoikeudella suojatun hautamuistomerkin tai patsaan valokuvaamiseen ja levittämiseen kirjaan sisältyvänä yleisölle ylipäänsä tekijän lupa, voi riippua esimerkiksi hautamuistomerkin asemasta kuvan kokonaisuuden kannalta, kuvan käyttötarkoituksesta ja sen julkaisun sisällöstä, johon kuva sisällytetään. Viime kädessä rajoitussäännöksen soveltuminen tiettyyn tilanteeseen ratkaistaan tapauskohtaisella harkinnalla.

Tekijänoikeusneuvosto on TekijäL 55 §:ssä säädetyn toimivaltansa mukaisesti tarkastellut asiaa vain hautamuistomerkkien tekijöiden luvan tarpeellisuuden kannalta. Tekijänoikeuslain nojalla vainajan omaisten lupaa ei tarvita.

Puheenjohtaja

Marcus Norrgård

Sihteeri

Marko Rajaniemi

Lausunto on käsitelty tekijänoikeusneuvoston täysistunnossa. Asian ratkaisemiseen ovat osallistuneet Marcus Norrgård (puheenjohtaja), Arto Alaspää, Ritva Hanski-Pitkäkös, Martti Heikkilä, Tuula Hämäläinen, Teemu Kalliala, Satu Kangas, Jussi Karttunen, Päivi Liedes, Kirsi-Marja Okkonen, Maria E. Rehbinder, Risto Ryti, Katariina Sorvari, Markku Uotila, Martti Virtanen ja Ahti Vänttinen.